

De oppositie tegen alles wat zweemde naar kettervervolging was levendig in de kringen der leeken, bij hoog en laag; de namen van Filips van Hessen en Willem van Oranje zijn welsprekend; de Berner Ratsschreiber Zurkinden verzekert: zoo denken „bijna allen” (25). Voor tolerantie hebben de Doopers geijverd; meer nog mannen als Sebastiaan Franck, Sebastiaan Castellio en Beza's antipode Jacob Akontius, de beschrijver der „Stratagemata Satanae” (1565). Men leerde 't wezenlijke onderscheiden van het bijkomstige, 't gebied van het geestelijk en van het wereldlijk regiment. De consequenties, die leidden tot de overwinning der tolerantieidee, hebben 't eerst de Engelsche Independenten in de dagen van Cromwell getrokken: vooral John Milton voerde hier het pleit. De Aufklärung, straks het idealisme in zijn beste vertegenwoordigers, voor wie de autonomie in de diepte der transcendentie, in theonomie verankerd was, zetten er hun zegel op (Cf. onze bespreking van E. HIRSCH, *Fichtes, Schleiermachers und Hegels Verhältnis zur Religion*, N. T. T., 1931, 276 sq.). Te veel wordt dit door de hedendaagsche bestrijders van *het* idealisme vergeten.

Dat de reformatie gewetensvrijheid zou hebben gebracht is dus slechts in zooverre waar, als de kiemen, de tendenzen daarvan in de reformatie zijn gegeven. Wat toen ten gunste van het geloof als zaak van persoonlijke overtuiging is geleerd was niet in den wind gesproken. Wie dwong tot wijken buiten de landpalen heeft doorgaans zelf het precaire der aangelegenheid wel beseft: „Wir wissen, dass diese Frage viel Disputation hat” (1536) (16). Het verwijt van „politieke” overtreding moest verstommen, wanneer de staat eens werkelijk meer gelooven zou gaan dulden....

Kreeg het probleem in onze dagen niet opnieuw pijnlijke actualiteit?

Amsterdam.

H. A. VAN BAKEL.

KARL BARTH, *Die kirchliche Dogmatik*. I. Band: *Die Lehre vom Worte Gottes. Prolegomena zur kirchlichen Dogmatik*. 1. Halbband. — München, Chr. Kaiser-Verlag, 1932. —

XIV + 528 S. — Brosch. Mk. 11.50; geb. Mk. 13. —; Subskr. resp. Mk. 10. —; Mk. 11.50.

De heftige bestrijding, die de eerste Auflage van BARTH's toen nog *Christliche Dogmatik, I. Prolegomena* (1927) heeft gevonden, heeft hem, alvorens verder te gaan, tot een hernieuwde bewerking van dezen eersten band genoopt. Dit mag hem ten goede worden gerekend. Inderdaad bewonderenswaardig zijn de ernst en de ijver, waarmee BARTH zich heeft gezet tot den opbouw van wat zijn hoofdwerk belooft te worden. Van nog grooter erkentelijkheid zouden wij kunnen gewagen, als nu ook de zelfbewuste krachttermen en de woordenvloed ietwat waren gematigd, en er, wat belangrijker is, bij den schrijver ook wat meer besef ware geboren voor de incongruenties in zijn Schriftbeschouwing, in zijn erkenning van de waarde der wijsbegeerte voor de theologie en van de beteekenis van den ervaringsfactor bij de „Anerkenning” van het Woord. BARTH gaat zijn eigen weg. Hij is geen vriend van adhaesiebetuiging, evenmin als hij leider wil zijn van een partij. Scherp heeft hij zijn these gesteld, waarbij 't Roomsche-Katholicisme eenerzijds en 't „verlichte” Protestantisme in zijn velerlei schakeering anderzijds met het anatheem worden getroffen, en waarvan het „Soli Deo gloria” de grondtoon is.

In den titel heeft hij het „christlich” „om 't lichtvaardig gebruik van dat groote woord” door „kirchlich” vervangen; maar ook — want die reden zou wel heel onvoldoende zijn — omdat voor hem de dogmatiek geen „vrije” maar een kerkelijke wetenschap is (VIII), die zich overigens volstrekt niet stoort aan wat *men* „wetenschap” gelieft te noemen, die zelfs geen ambitie heeft, „wetenschap” te heeten, al is ze 't ook in dieperen zin. In de kerk komt tot ons het Woord Gods, „der Aufruf Christi”, en de kerkelijke dogmatiek heeft niet anders te doen dan te antwoorden op die roepstem, in het geloof (16).

Dit eerste deel der „Prolegomena” spreekt, na een inleiding over de taak van dogmatiek en prolegomena, in het eerste hoofdstuk over *het Woord Gods als criterium der dog-*

matiek. Het Woord Gods komt tot ons in drieërlei gestalte: verkondigd, geschreven en geopenbaard. 't Verkondigd Godswoord staat op den grondslag van, is concreet aanwezig in den kanon van Oud en Nieuw Testament (104). Die kanon is „der Marschbefehl”, „der Stab” (104, 114). Christus riep het Oude en het Nieuwe Testament „in die Existenz”. „Von Vers zu Vers” staan beiden in onmiddellijke betrekking tot Christus, als hun „unsichtbar-sichtbare Mitte” (118 sq.). De Schrift is óók 't historisch wel is waar feilbaar dokument der vóór-Aziatische stamreligie en van haar hellenistischen uitlooper (171). Hare dwalingen zijn evenwel irrelevant; in wat wij noemen „historie” stelt de Schrift geen belang: „wichtig ist nicht der mehr oder weniger „richtige” Inhalt, sondern die *Tatsache* dieser Angaben” (344). Dat zij en zij alleen — met andere openbaringsoorkonden houdt BARTH zich niet op (313) — niettemin het zuiver Godswoord is, dat is Gods „Geheimnis”. Of door BARTH dat „Geheimnis” zoo tot de door God, krachtens Zijn ons geschonken openbaring, gewilde proporties wordt teruggebracht?

Een vijand is BARTH op 't erf der theologie van de wijsbegeerte en van al wat daarmee zelfs in de verte iets heeft uit te staan. Hij vat het samen in den omineuzen naam „Cartesianisme”. De Cartesiaansche demon belaaft zelfs het hart der dialectici. GOGARTEN heeft aan BARTH'S eerste Auflage verweten, dat daarin „een eigenlijke anthropologie” ontbreekt. Maar zóó ondenkbaar is 't voor BARTH, dat hij in deze tweede bewerking hieraan ook maar één stap tegemoet zou komen, dat hij veeleer alles wat in de eerste daaraan herinneren mocht, met kracht desavoueert. Meende hij toen nog, dat men van de „phänomenologische” tot de „existentielle Betrachtungsweise” kon overgaan, „d.h. vom Denken eines die Dinge *von aussen* Betrachtenden zum Denken eines in seiner Existenz an den Dingen *Betheiligten*” (128), thans wijst hij dit existentieele denken met beslistheid af. Evenwel, zoo lezen wij niet zonder voldoening: „Vergessen wir nicht: die Theologie ist in der Tat, so gewiss sie sich der menschlichen Sprache bedient, auch eine Philosophie oder ein Konglomerat von allerlei Philosophien” (171)!

KRA 2759

Alweer dus 't „Geheimnis”: „der Rede Gottes Welthaftigkeit"! Als ein Sirenenzauber bedreigt den argeloozen dialecticus ook hier „die Welt”.

Dan de ervaringsfactor, de subjectieve factor, die, tegenover de apotheose van het Objectieve, door het veto wordt getroffen. Bij het spreken Gods, heet het, is de hoorende mensch niet noodwendig „mitgesetzt” (145). Er is geen groter lastering dan dat God en mensch zouden staan „auf derselben Ebene” (209). Al het gejeremieer van WOBBERMIN en SCHAEDEER en huns gelijken, alle bewustzijnstheologie loochent het stellig feit, dat de mensch „im Ereignis des wirklichen Glaubens als sozusagen von oben geöffnet zu denken ist. Von oben, nicht von unten! Was von unten, als menschliche Erfahrung und Tat, als Glaubensbewusstsein sichtbar, greifbar und analysierbar wird, ... das ist an sich ein „Hohlraum”, der auch ganz anders gefüllt sein könnte als gerade durch das Wort Gottes” (255 sq.). „Glaubensbewusstsein” — toch „Hohlraum”? Ach, 't blijkt hier weer des Messers Schneide! Want de godsdienstige mensch bezit toch, ook volgens BARTH, het vermogen om God te ontmoeten, Zijn Woord te herkennen, Zijn nabijheid te beleven, te antwoorden in 't geloof (217, 223). Die ervaring, dat geloof, die fiducia, die cognitio fidei — zij ze „tenebra” — ze zijn hem „geschonken”, natuurlijk, maar ze zijn er toch. Alweer het „Geheimnis”, waarvoor ook BARTH eerbiedig heeft stil te staan. —

Wanneer wij deze „schillernde” problemen wél overwegen, zullen wij niet zeggen, dat BARTH louter tegen windmolens vecht. Zijn behoefte om de verhoudingen scherp te zien en te pointeeren, om los te komen uit de zwevende onveiligheid in 't evolutionistisch dogmatisch denken heeft hem 't „rechts-richt-u” voorgeschreven. En daarbij behoort voor hem een onverbiddelijk „ite, dimittimini” tot de cohorte van links. Maar, is dat voor den theoloog van heden toch niet wat *te* simplistisch en wel wat onduldbaar bij een hervorragend vertegenwoordiger zelfs van de „wetenschap” der dogmatiek? — Er *zijn* twee sferen, er *is* tweeërlei accent. Maar dat voor den niet evolutionistisch georiënteerden

dogmaticus, voor hem, die keer op keer moet schuilen bij 't „Geheimnis”, en historisch-kritische Schriftbeschouwing en wijsbegeerte en bewustzijnstheologie toch eigenlijk listen des duivels zouden zijn en dat onze tijd voor zijn behoud behoefte zou hebben aan een Flacius in superlativo is in den grond toch wel een miskenning van Hooger leiding. Is 't dan sedert Luther onmogelijk geworden, Gods Woord *in* de Schrift, *in* de wijsbegeerte, *in* 's menschen Godbeleven te eerbiedigen en te prijzen? Voor welken Christen-theoloog zou Johannes' getuigenis over „den Geest, die voortleidt in de waarheid”, dan *niet* geschreven zijn?

Het tweede hoofdstuk der leer over het Woord Gods spreekt van *Gods openbaring*, en daarvan ontvangen wij als eersten „Abschnitt” in dit deel de leer *over den drieënigen God*. Gods drieënig wezen maakt voor BARTH het „Christelijke” der Christelijke Godsleer uit (318). Wel is ook dit wederom een „Geheimnis”, een „openbaring” van den Deus absconditus; wel is niet meer dan een „appropriatie” alles, wat de leer van Vader, Zoon en Geest weet te verhalen (393, 415, 465); wel is de leer over de triniteit niet meer dan exegese (396). Maar — geëcarteerd wordt hierdoor niettemin in Godsleer en Christologie alle polytheïsme, subordinatianisme, adoptianisme, ebionitisme, doketisme, modalisme; afgewezen wordt hierdoor de theorie, dat de triniteitsleer haar thema aan de heidensche Antike zou hebben ontleend (352); verworpen de meening, dat de „vestigia trinitatis” in natuur, cultuur en menschelijk zieleleven iets meer zouden zijn dan illustratie, wel beschouwd niet minder dan een overtreden van het verbod, zich van de Godheid een beeld te maken (365); verworpen begrijpelijkerwijs ook de opvatting, dat met de leer over den H. Geest, die vrijmaakt tot het kindschap, de Roomsche „pestilens error”, die heilsverzekerdheid uitsluit, verenigbaar zou zijn (482). Boven het persoon-begrip wordt voor Vader, Zoon en Geest dat der zijns-wijzen verkoren (382). Arius krijgt zoowaar een goede noot, omdat hij tegen het ὁμοούσιος heeft geprotesteerd (460); daarentegen wordt 't Nicaeno-Constantinopolitanum, al spreekt het met geen woord over 't Woord

184 2755

Gods (456) en ondanks het ὁμοούσιος, hoog verheven en in extenso met adhaesie omgeven, „weil es unzweideutig das sagt, was der liberale Protestantismus nicht hören mag” (445)! Dat aan den Vader de Schepper-, aan den Zoon de Verzoener-, aan den Geest de Verlosserfunctie is toegewezen, beduidt niet, dat zij niet allen tezamen en elk voor zich deel zouden hebben aan elkanders werken: „inseparabilia sunt opera trinitatis” heeft reeds Augustinus gezegd. —

Wij hebben slechts enkele typeerende beschouwingen in BARTH's *Dogmatik* belicht, die ons er wel van konden overtuigen, dat deze nieuwe uitgave thetisch en polemisch niets sedert 1927 heeft prijsgegeven. Het tweede deel van den eersten band zal de Prolegomena voltooien met de leer over de openbaring, de leer over de H. Schrift en die over de kerkelijke prediking. Band II brengt dan de leer over God; band III de leer over de schepping; band IV de leer over de verzoening; band V de leer over de verlossing. De *ethiek* als leer over Gods gebod wordt aan de dogmatiek toegevoegd: aan het slot van de leer over God zal komen die over 't begrip van Gods gebod in algemeenen zin; 't Godsgebod zelf zal worden besproken: aan het slot van de leer over de schepping onder 't gezichtspunt der „ordines”, aan het slot van de leer over de verzoening onder 't gezichtspunt van de wet, aan het slot van de leer over de verlossing onder 't gezichtspunt der belofte. Een van schrijver en lezers veel, zeer veel eischend complex, waarbij — zooals reeds uit de bespreking van dezen eersten band der Prolegomena, vergeleken met de inhoudsopgave van het vervolg, zal zijn gebleken — herhalingen niet kunnen zijn uitgesloten. De uitgever verwacht van BARTH's zeer zeker magistrale werk, dat het „vielleicht mehr zur Überwindung der jetzigen Weltkrise beitragen kann als all die Teilweisheiten politischer und wissenschaftlicher Rechthaberei”. Bepaald duidelijk is dit ons niet. Wij hopen echter van harte, dat de oplossing der wereldcrisis niet zal behoeven te wachten, totdat de geduldige lezers zullen hebben kennisgenomen van BARTH's laatste Teil Weisheit in band V van dit standaardwerk der Krisistheologie.

Laat ons mogen besluiten met een tweetal getuigenissen, ook door BARTH zelf geciteerd — dus wel zonder gevaar, dat door zijn eerbied daarvoor zijn *Kirchliche Dogmatik* een onverwacht en onevenwichtig einde zou vinden. Het eerste in een woord van Ambrosius, in *De fide* (1.5 : 42): „Non in dialectica complacuit Deo salvum facere populum suum. Regnum enim Dei in simplicitate fidei est, non in contentione sermonis” (89). Het tweede is de verzuchting van Augustinus, aan 't slot van *De trinitate*: „Libera me, Deus, a multiloquio quod patior intus in anima mea, misera in conspectu tuo et confugiente ad misericordiam tuam” (513).

Amsterdam.

H. A. VAN BAKEL.

168A 2759